

Collective Identity and Attitude Towards Democracy (Comparative study between Western Europe, Middle East and emerging Asian countries)

Javadi, A. M.^I, Alahdadi, N.^{II}, Baradaran, M.^{III}

<https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2023.24766.2002>

Received: 2021/08/19; Accepted: 2022/04/08

Type of Article: **Research**

Pp: 9-40

Abstract

Today, the phenomenon of democracy has become a global and widespread phenomenon, but despite this, a number of countries have not yet entered this Jirga, and some that have joined this phenomenon, do not have the same level of growth and prosperity of democracy. Several factors are effective in the emergence, growth and prosperity of democracy and the attitude towards it. One of these influential factors is “collective identity”. The purpose of this research is to investigate the relationship between collective identity and attitude towards democracy. In order to achieve this goal, Inglehart’s global survey data set was used during the years 2017-2020. The statistical population of this research is Western European countries (Germany, Sweden and Spain), Middle Eastern countries (Iran, Iraq and Egypt) and emerging Asian countries (Turkey, South Korea and Malaysia). The results of the research showed that the dominant type of collective identity affects the attitude and recognition of democracy. Also, the results of the research show a different attitude towards democracy among the three groups of the mentioned countries. According to these results, Western European countries have a higher score, followed by Middle Eastern countries and then emerging Asian countries. Also, the results of the research show that some of the index variables of democracy are in contradiction with the cultural and value structure of societies.

Keywords: Identity, Democracy, Collective Identity, Political System.

I. Assistant Professor, Department of Sociology, Payam Noor University, Tehran, Iran

II. Assistant Professor, Department of Sociology, Payam Noor University, Tehran, Iran (Corresponding Author). *Email:* nalahdadi@pnu.ac.ir

III. Assistant Professor, Department of Sociology, Payam Noor University, Tehran, Iran

Citations: Javadi, A. M.; Alahdadi, N. & Baradaran, M., (2023). “Collective Identity and Attitude Towards Democracy (Comparative study between Western Europe, Middle East and emerging Asian countries)”. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 12(22): 9-40. doi: 10.22084/csr.2023.24766.2002

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_5116.html?lang=en

1. Introduction

In the attitude towards democracy, the formation of a universalist collective identity or the formation of a dominant collective identity for the majority plays an important role, because the process of democratization depends on a commonality and the formation of a collective identity. Common is possible so that people can follow this idea of common benefit and feeling of common belonging. According to these topics, the question is, does the type of collective identity have an effect on the return to democracy? According to this question, we decided to measure and process democracy and types of collective identities (national, regional and global) as well as the relationship between these two variables, so countries that in terms of development level, geographical location, identity They differed collectively and to some extent in terms of cultural status, they were classified into three groups of Western European countries, Middle Eastern countries, and emerging Asian countries, and the basis of sociological processing. In fact, this research seeks to answer the basic question of what is the relationship between collective identity and attitude towards democracy and whether there is a difference between the type of collective identity and attitude towards democracy among Western European countries, the Middle East and emerging countries. Are there Asians?

2. Theoretical Framework

In the discussion of the public sphere, Haber Maas refers to the universalist collective identity and believes that the formation of the public sphere strengthens more universalist collective identities and these types of identities create and strengthen civil institutions that expand this Institutions will be effective on the process of democratization of societies. Like Habermas, Alexander believes that civil society causes the formation of a universalist collective identity and this causes the creation of a democratic social order. Socialists emphasize social capital, voluntary activities, and interpersonal trust, and emphasize the sense of voluntary obedience of citizens, which makes democracy flourish. Inglehart and Welzel emphasize human development in their approach to democracy. In this regard, their emphasis on liberating values and self-expression can be found in a society with universalist collective identities, in other words, universalist collective identity strengthens civil culture, which This factor can affect democracy and its prosperity. According to the presented theories, it can be acknowledged that one of the influencing factors on the attitude towards democracy is the emergence of a generalist collective identity (or a dominant collective identity). Based on these theories, the following assumptions can be made:

1. The type of collective identity affects the attitude towards democracy.
2. There is a difference between Western European countries, Middle East and emerging Asian countries in terms of attitude towards democracy.
3. There is a difference between agreeing with the democratic political system in Western Europe, Middle East and emerging Asian countries.
4. The type of collective identity affects the acceptance of the democratic political system.

3. Findings

By performing the Kruskal-Wallis test to compare collective identity variables (nationalism, continental, global, local, regional and national), significant differences between the average ranks of three groups from Western countries, the Middle East and Asian emerging observed. In the case of the “continental affiliation” variable, European, Middle Eastern and emerging Asian countries are in the order of high to low. In the case of “global belonging”, the Middle East, European and emerging Asian countries are respectively. Also, in the case of “local identity”, the Middle East, emerging Asian and European countries are placed in order of magnitude. As for the “sense of regional belonging”, the countries of the Middle East, emerging Asian and European countries are also present.

To examine the relationship between the dimensions of “collective identity”, “attitude towards democracy” and “agreement with the democratic political system”, Kendall’s tie-bay test was used. The results of the research show that the variable “continental sense of belonging” had a significant relationship with the attitude towards democracy. The amount of this relationship is 0.13 and its direction is positive, which means that the higher the feeling of belonging to the continent, the higher the attitude towards democracy will increase with the intensity of 0.13. In the mode of the variable “global identity or sense of patriotism”, as this variable increases, the attitude towards democracy increases by 0.057. In the case of the “feeling of belonging to the country” variable, there was a significant relationship with the attitude towards democracy, and the amount of this relationship was 0.037 and its direction was positive. That is, as the feeling of belonging to the country increases, the attitude towards democracy increases with intensity of 0.037. According to the results of the research, no significant relationship was found between the variables of local identity and regional identity. In relation to the variables of “collective identity” and “agreement with the democratic system”, the variable of nationalism was significant with a relation of -0.071. In other words, as the level of nationalism increases, the level of agreement with the democratic political system decreases with the intensity of -0.026.

The continental sense of belonging variable with a rate of +0.10 increases the agreement with the democratic political system. Global identity variable with an intensity of +0.024 increases the agreement with the democratic political system. The variable of local identity with the amount of -0.056 decreases the acceptance of the democratic system and national identity with the amount of -0.013 causes the decrease of the agreement with the democratic political system.

4. Conclusion

Western European countries (Germany, Sweden and Spain), Middle East (Iran, Egypt, Iraq) and emerging Asian countries (Turkey, South Korea, Malaysia) have a positive attitude towards democracy. Another debatable point is the attitude towards democracy in the countries of South Korea and Malaysia, which obtained the lowest score among the 9 countries surveyed. What is generally considered as an index of democracy and is one of the basic principles of democracy, in all the countries under review, scores are close to each other. This is actually the globalization of the phenomenon of democratization, but the other dimensions of democracy that require more awareness or are related to the cultural structure of that society, have a lower score among Middle Eastern countries and emerging countries. Asia has, that these dimensions will expand with the rise of social awareness, but the cultural dimension of society, which is in contradiction with some variables of democracy, will be more stable and less changeable. Another important point that was obtained from this research is related to the variable of implementing democracy and running the government in a democratic manner, which has the highest rank for European countries, followed by newly emerging Asian countries, and the last rank for Middle Eastern countries. This point shows that although regarding the variable of agreement with the democracy system, the ranking of the Middle East countries is higher than the newly emerging Asian countries, but regarding the variable “to what extent is your country governed in a democratic way?” The countries of the Middle East have obtained the lowest score. Therefore, a difference should be made between agreeing with the democratic political system and implementing democracy, as it was said before, according to what Huntington refers to as the “democratic third wave”, which is the process of expanding democracy as the dominant political system in the world, and if The countries of the Middle East have a more positive attitude towards democracy than the emerging Asian countries. There is no room for improvement, and this issue of maximum democracy, which is related to the social and cultural way of life, is different.

هویت جمعی و نگرش به دموکراسی (مطالعه تطبیقی بین کشورهای اروپای غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی)

علی محمد جوادی^۱، نورالدین اله دادی^{II}، مراد برادران^{III}

شناسه دیجیتال (DOI): 10.22084/CSR.2023.24766.2002

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۵/۲۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۹

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۹-۴۰

چکیده

امروزه پدیده دموکراسی به یک امری جهانی و همه‌گیر تبدیل شده، اما با وجود این تعدادی از کشورها هنوز وارد این جرگه نشده و تعدادی هم که به این پدیده پیوسته‌اند، از سطح رشد و شکوفایی دموکراسی به یک اندازه برخوردار نیستند. عوامل متعددی در پیدایش، رشد و شکوفایی دموکراسی و نگرش به آن مؤثر هستند؛ یکی از این عوامل تأثیرگذار، «هویت جمعی» است. هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه بین هویت جمعی و نگرش به دموکراسی است. برای دستیابی به این هدف از مجموعه داده‌های پیمایش جهانی «اینگلهارت» طی سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۷م. استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش کشورهای اروپای غربی (آلمان، سوئد و اسپانیا)، کشورهای خاورمیانه (ایران، عراق و مصر) و کشورهای نوظهور آسیایی (ترکیه، کره جنوبی و مالزی) می‌باشد. نتایج پژوهش نشان داد که نوع غالب هویت جمعی، نگرش و شناخت به دموکراسی را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ هم‌چنین نتایج پژوهش بیانگر نگرش متفاوت به دموکراسی در بین سه گروه از کشورهای مذکور است. طبق این نتایج کشورهای اروپای غربی از نمره بالاتر، بعد از آن کشورهای خاورمیانه و سپس کشورهای نوظهور آسیایی قرار دارند؛ هم‌چنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد برخی از متغیرهای شاخص دموکراسی با ساختار فرهنگی و ارزشی جوامع در تناقض است.

کلیدواژگان: هویت، دموکراسی، هویت جمعی، نظام سیاسی.

I. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

II. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: alahaddadi@pnu.ac.ir

III. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

ارجاع به مقاله: جوادی، علی محمد؛ اله دادی، نورالدین؛ و برادران، مراد. (۱۴۰۲). «هویت جمعی و نگرش به دموکراسی (مطالعه تطبیقی بین کشورهای اروپای غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی)». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۲(۲۲): ۹-۴۰. doi: 10.22084/csr.2023.24766.2002

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_51116.html?lang=fa

۱. مقدمه

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه سیاسی، دموکراتیزه‌شدن است که به‌عنوان معیاری برای جهان مدرن به‌کار برده می‌شود. دموکراسی یعنی روشی در حکومت که مبتنی بر انتخابات آزاد و دوره‌ای برای تعیین نمایندگان، حاکمیت مردم و آزادی‌های سیاسی و مدنی است. در واقع دموکراسی شکلی از حکومت مردمی است و بر روشی اشاره دارد که حاکمیت مردم ویژگی تعیین‌کننده آن است (انتشارات دانشگاه آکسفورد، ۲۰۲۱). امروزه اکثر کشورهای جهان، هرچند نه همه، به‌طور کامل وارد فرآیند دموکراتیزه‌شدن شده‌اند و این در حال گسترش است. در سال ۲۰۲۲، ۳۵/۳٪ کشورها دارای رژیم اقتدارگرا و ۶۴/۷٪ کشورها دارای حکومت دموکراسی هستند، که از این تعداد حکومت‌های دموکراتیک ۱۴/۴٪ دارای دموکراسی کامل، ۲۸/۷٪ دموکراسی ناقص، ۲۴٪ دارای حکومت ترکیبی (اقتدارگرا و دموکراتیک) هستند (واحد اطلاعات اقتصادی، ۲۰۲۳). از طرفی دیگر، هویت و ابعاد آن، از جمله مفاهیمی هستند که امروزه با فرآیند جهانی‌شدن، اهمیت خاصی پیدا کرده‌اند. در این رابطه جنبش‌های قومی و تجزیه‌طلبی فرآیند جذب و ادغام، جنبش‌های ملی، طرح‌های فراملی و قوم‌گرایی نقش مهمی در این رابطه داشته‌اند. امروزه دموکراسی‌ها در ایجاد هویت مشترک دچار مشکلاتی شده‌اند؛ ساختار جمعیتی، مهاجرت، جهانی‌شدن به سرعت در حال تغییرند، که این امر باعث شکل‌بندی مجدد حقوق شهروندی و مفاهیم مرتبط با آن می‌شود (بین، ۲۰۲۲). در جوامع سیاسی مدرن، بسیاری از شکاف‌های قدیمی بین قومیت‌ها، ملت‌ها، مذاهب و طبقات اجتماعی شکسته شده و این وضعیت حس تعلق به دیگری را به‌وجود آورده است (فوکویاما، ۲۰۱۸).

در نگرش به دموکراسی، شکل‌گیری هویت جمعی عام‌گرایانه یا تشکیل هویت جمعی غالب برای اکثریت، نقش مهمی را برعهده دارد؛ به این جهت که فرآیند دموکراتیزه‌شدن در گرو یک اشتراک‌همگانی و شکل‌گیری هویت جمعی مشترک امکان‌پذیر است تا افراد بتوانند با این ایده نفع جمعی و احساس تعلق مشترک را دنبال نمایند. با توجه به این مباحث، پرسش این است که آیا نوع هویت جمعی تأثیری برگرایش به دموکراسی دارد؟ با توجه به این پرسش بر آن شدیم تا دموکراسی و انواع هویت‌های جمعی (ملی، منطقه‌ای و جهانی) و هم‌چنین رابطه بین این دو متغیر را مورد سنجش و پردازش قرار دهیم؛ بنابراین کشورهایی که از نظر سطح توسعه، موقعیت جغرافیایی، هویت جمعی و تاحدودی وضعیت فرهنگی با هم تمایز داشتند، در سه گروه کشورهای اروپای غربی، کشورهای خاورمیانه و کشورهای نوظهور آسیایی، دسته‌بندی و مبنای پردازش جامعه‌شناختی قرار گرفتند. در واقع، این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش

اساسی است که چه رابطه‌ای بین هویت جمعی و نگرش به دموکراسی وجود دارد و آیا تفاوتی بین نوع هویت جمعی و نگرش به دموکراسی در بین کشورهای اروپای غربی، کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی وجود دارد؟

۲. پیشینه پژوهش

«کانرز» (۲۰۰۳) در پژوهش خود تحت عنوان «دموکراسی و هویت ملی در تایلند» گفتمان دموکراسی در تایلند را در طول قرن ۲۰م. مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده است که همخوانی دموکراسی با برخی زمینه‌های اجتماعی، به ویژه هویت ملی، می‌تواند موجب پایداری دموکراسی بعد از استقرار آن شود. «هال» در تحقیقات خود به این نتیجه رسیده است که تحولات مربوط به مبانی مشروعیت دولت، شهروندی و گسترش هویت ملی صورت گرفته، زمینه را برای استقرار دموکراسی فراهم نموده است (هال، ۱۹۹۹).

«کرانین» (۲۰۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «دموکراسی و هویت جمعی: در دفاع از میهن پرستی» به ارتباط هویت‌های جمعی با دموکراسی پرداخته است. وی با تأیید نظریه میهن پرستی قانونی «هابرماس» (۱۴۰۰)، معتقد است که در چارچوب دموکراسی‌های امروز، هویت‌های جمعی، به ویژه در سطح ملی، معنای اولیه و ذاتی مورد نظر ناسیونالیست‌ها را ندارند و به هویت‌های رویه‌ای تبدیل شده‌اند که میهن پرستی قانونی «که بر احساس تعلق به وطن و براساس قانون بنا شده است» از آن جمله است؛ بنابراین مبنای شهروندی در یک کشور، بایستی براساس معیارهای همان ملیت تغییر نماید و همان طور که هابرماس تأکید دارد، سکونت و یا تابعیت قانونی در یک کشور باید مبنایی برای برخورداری از حقوق شهروندی و عضویت کامل افراد در اجتماع و در نهایت مشارکت آن‌ها در دموکراسی باشد. شرایط امروزی دنیا، مستلزم شهروندی جهانی است (عثمان بر و عبدالهی، ۱۳۸۵: ۱۴).

«اینگلهارت» و همکارانش در بسیاری از تحقیقات خود به سنجش دموکراسی، پیش شرط‌های دموکراسی، رابطه بین نوسازی، ارزش‌های ابراز وجود و توسعه انسانی با دموکراسی و فرهنگ سیاسی پرداخته‌اند (اینگلهارت، ۲۰۱۸؛ اینگلهارت و ولزل، ۲۰۰۵). از دیدگاه اینگلهارت و «ولزل» توسعه اقتصادی باعث ایجاد تغییرات فرهنگی و نگرش‌ها در هر جامعه می‌شود و تغییرات در تمایلات فرهنگی و گرایش‌ها به سمت دموکراسی با مدرنیزاسیون در ارتباط است (اینگلهارت و نوریس، ۲۰۰۳).

این پژوهش به مطالعه هویت‌های جمعی و نگرش به دموکراسی در بین کشورهای غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی پرداخته و هم‌چنین رابطه بین هویت‌های جمعی

و دموکراسی را مورد مطالعه و بررسی قرار داده است؛ در واقع این پژوهش یک تحلیل جامعه‌شناختی تطبیقی در بین گروه‌هایی از کشورها است که در تحقیقات قبلی به صورت تطبیقی مورد بررسی قرار نگرفته‌اند.

۳. مبانی نظری پژوهش

در مصداق‌یابی معنای هویت^۱ درخواست می‌کنیم یافت که هویت به خودی خود «دم‌دست» نیست، بلکه همواره باید تثبیت شود. این به فهرست ما دو معنی دیگر اضافه می‌کند: طبقه‌بندی کردن اشیاء و افراد، و مرتبط ساختن خود با چیزی یا کسی دیگر (به طور مثال: یک دوست، یک قهرمان، یک حزب و یا یک فلسفه). هر یک از این معانی، جایگاه هویت را در اُفت‌وخیز عمل و فرآیند معین می‌کند؛ همه افراد، هر دو این کارها را انجام می‌دهند. علاوه بر آن، معنی دوم در بافت روابط اجتماعی، بر درجه‌ای از بازتابی بودن دلالت دارد (جنکیز، ۱۳۸۱: ۵). هویت از هر نوعی که باشد برآیندی دیالکتیکی از دو صفت همسانی و ناهمسانی یا تشابه و تمایز بین خود و غیرخود (خودم با دیگری و خودمان با دیگران) و جذب و دفع است که می‌توانند با یکدیگر رابطه‌ای مکمل، متضاد و... داشته باشند. با توجه به کثرت و تنوع گروه‌های اجتماعی در جامعه، هر فرد می‌تواند هویت‌های جمعی^۲ عدیده و متنوعی داشته باشد و در مجموعه پیچیده‌ای از روابط متقارن و نامتقارن قرار گیرد. با روند روبه‌تزايد تفکیک، پیچیدگی و انسجام اجتماعی، بر تعداد، تنوع، پویایی و میزان انسجام هویت‌های جمعی افراد هم افزوده می‌شود. برخی از هویت‌های جمعی چندگانه با عضویت در گروه‌های اجتماعی عینی و مشخص مثل هویت خانوادگی یا سازمانی و برخی دیگر مثل هویت جمعی جامعه‌ای یا ملی از طریق آموزش و در فرآیند اجتماعی شدن کسب می‌شود؛ بنابراین هویت، ماهیتی رابطه‌ای دارد (همان: ۳۸). هویت‌های فردی و جمعی هر فرد در تعامل با افراد و گروه‌های اجتماعی شکل می‌گیرد. تغییر و تحول آن‌ها هم تابعی از موقعیت اجتماعی، کم و کیف تعاملات و ویژگی‌های نظام شخصیتی خود فرد و ویژگی‌های افراد و گروه‌هایی است که فرد با آن‌ها در تعامل است. با توجه به این‌که افراد در طول حیات خود ابتدا در درون خانواده با مادر، پدر و پس از آن با خویشاوندان و به تدریج با هم‌سالان و هم‌بازی‌ها، یعنی گروه‌های نخستین و به تدریج با گروه‌های دومین و... در تعامل قرار می‌گیرند؛ لذا روند تحول هویت‌های جمعی آنان از هویت‌های جمعی کوچک خاص‌گرایانه خانوادگی، محلی و قومی به هویت‌های جمعی بزرگ‌تر و عام‌گرایانه‌تر جامعه‌ای و جهانی سیر می‌کند (همان: ۳۹).

هویت جمعی: هویت جمعی، تمام افراد جامعه را دربرمی‌گیرد و از طریق آن افراد با

جمع شدن در کنار یکدیگر به عنوان عضوی از جامعه تلقی می‌شوند. انواع هویت، فرآورده‌هایی اجتماعی هستند که عناصر نسبتاً ثابت و واقعیت اجتماعی به شمار می‌روند. نظریه‌های مربوط به هویت، همیشه در تعبیر کلی‌تر واقعیت، ریشه دارند. در درون حوزه نمادی و توجیه‌گری‌های نظری آن ساخته می‌شوند و با تغییر سرشت این توجیهات تغییر می‌پذیرند (برگر و لاکمن، ۱۳۷۵: ۲۶). از نظر «اندرسون» هویت جمعی، یک اجتماع خیالی از شهروندان است که برخلاف این که یکدیگر را نمی‌شناسند، حس مشترک عمومی تعلق به یکدیگر را دارند و آن اساس دولت مدرن است (مک نمارا و موسگراو، ۲۰۲۰).

قبل از وارد شدن به مبحث دموکراسی، بهتر است اشاره‌ای به توسعه سیاسی داشته باشیم، چراکه یکی از ارکان مهم توسعه سیاسی، پدیده دموکراتیزه شدن است. توسعه سیاسی طبق تعریف، بخشی از فرآیند پیچیده توسعه ملی است که در دو بُعد توسعه مشارکت سیاسی و توسعه رقابت سیاسی متجلی می‌شود؛ توسعه سیاسی، محل تقارن منافع یک گروه یا گروه‌ها از یک سو، و منافع و مصالح عمومی از سوی دیگر است و مشکل‌ترین شکل حرکت به سمت عقلایی شدن رفتارها و برخوردهای یک جامعه است. در تحول مفهومی توسعه سیاسی، تعاریف عمدتاً حول سه محور مردم، نظام سیاسی و سازمان حکومت ارائه می‌شوند. «لوسین» پای در تعریف خود از توسعه سیاسی با در نظر گرفتن عوامل متعدد، نهایتاً سه عامل را در نظر می‌گیرد: ۱. برابری و مشارکت سیاسی، ۲. ظرفیت نظام سیاسی برای ایجاد ثبات و آرامش در جامعه و اقتصاد، و ۳. متمایز کردن و تخصصی کردن ساختار اداری و کارکرد آن‌ها نقل از همان، آن چه به بحث این مقاله بیشتر مربوط می‌شود، عنصر برابری و مشارکت سیاسی است (عبداللهی و فیروززاد، ۱۳۸۸: ۳۰).

در کل تاریخ، مطالبه آزادی‌های مدنی و سیاسی، انگیزه عمده‌ای برای مردم جهت نزاع برای دموکراسی یا جستجوی استقلال سیاسی فراهم آورده است (مک فرسون، ۱۹۷۷ به نقل از: اینگلهارت، ۱۳۸۹: ۲۳۷). منظور از دموکراسی، روش حکومتی است که مبتنی بر انتخابات آزاد و رقابت‌آمیز و دوره‌هایی برای تعیین مقامات تصمیم‌گیرنده حاکمیت مردم و آزادی‌های سیاسی و مدنی شهروندان است که با توجه به این تعریف، بسیاری از دولت‌ها هم‌چنان که گفته شد از این نوع شیوه برخوردارند؛ ولی در بحث دموکراسی علاوه بر انتخابات آزاد و آزادی مردم در تعیین سرنوشت خود و جامعه، بحث به وجود آمدن و تداوم نهادهای دموکراتیک و به وجود آمدن حوزه عمومی - که افراد بتوانند در شرایطی آزاد و برابر، نظرات خود را به کسانی که در رأس قدرت هستند، برسانند، مطرح می‌شوند. هم‌چنان که «میرسپاسی» مطرح می‌کند: «دموکراسی چه به عنوان پدیده‌ای

جامعه‌شناسانه (ایجاد و تداوم نهادهای دموکراتیک) و چه به عنوان نگرشی اخلاقی/ فلسفی (آزادی در تعیین سرنوشت خود و شرکت در تعیین سرنوشت جامعه)، به چگونگی برداشت جوامع از مقوله‌ی حوزه‌ی عمومی وابسته است، حوزه‌ای که در آن افراد بتوانند در شرایطی آزاد و فارغ از تفاوت‌های طبقاتی، قدرتی و جنسی درباره‌ی مسایل مهم سیاسی جامعه گفت‌وگو کنند و نظرات‌شان را به آنان که در رأس قدرت‌اند، به‌ویژه دولت برسانند. وجود چنین حوزه‌ای شرط اصلی تحقق دموکراسی است» (میرسپاسی، ۱۳۸۷: ۴۸). از دیدگاه توسعه‌ی انسانی، عنصر حیاتی دموکراتیک شدن، قدرتمندی شهروندان است. هم‌چنین می‌توان گفت دموکراتیزاسیون بر مفهومی رسمی از برابری استوار است و همین تصور از دموکراسی‌سازی، حمایت ایدئولوژیک از نابرابری را تحت فشار بی‌سابقه قرار داده و حداقل رشد آرمان‌های برابرخواهی فراهم آورده است دموکراسی حق انتخاب شهروندان در حوزه‌ی عمومی را نهادینه می‌کند (فریدمن، ۱۳۸۸: ۲۹۹).

۴. چارچوب نظری پژوهش

۴-۱. دورکیم

«دورکیم» به‌عنوان یک جامعه‌شناس کلاسیک با طرح مفاهیم هم‌بستگی ارگانیکی و مکانیکی بیان می‌دارد که در جوامع سنتی بنابر وجود همانندی‌ها و مشابهت‌ها، نظم اجتماعی مبتنی بر تنظیم قواعد و نظارت بر رعایت احساسات و ارزش‌های مشترک و تقویت وجدان جمعی به‌عنوان خمیرمایه‌ی هم‌بستگی اجتماعی بوده است. در این نوع جوامع افراد زیر سلطه‌ی اجتماع یا وجدان جمعی، اگر ایستادگی کنند، به‌شدت کیفر می‌بینند و به‌نفع تقویت وجدان جمعی تنبیه می‌شوند؛ بنابراین وجدان جمعی بخش عمده‌ی وجدان‌های فردی را تشکیل می‌دهد و تشابه و همانندی در احساسات و افکار مشترک نقش عمده‌ای ایفا می‌کند (عبداللهی، ۱۳۷۶: ۶۶). چگونگی گسترش نیروی وجدان جمعی به تفاوت جوامع بستگی دارد. در جوامعی که هم‌بستگی ساختگی یا مکانیکی، نوع مسلط هم‌بستگی را تشکیل می‌دهد، وجدان جمعی، بزرگ‌ترین بخش وجدان‌های فردی را دربرمی‌گیرد (آرون، ۱۳۷۰: ۳۴۹). با افزایش تمایزهای اجتماعی که ناشی از گسترش تراکم اخلاقی (شدت ارتباط و مبادله) و مادی جامعه است. تمایزپذیری نمود خاص جوامع جدید، شرط آفریننده‌ی آزادی فردی است. فرد فقط در جامعه‌ای که در آن وجدان جمعی، بخشی از صلابت چیره‌کننده‌ی خویش را از دست داده است، می‌تواند نوعی استقلال رأی و عمل داشته باشد (همان: ۳۵۶). با توجه به نظریات دورکیم درخصوص هم‌بستگی مکانیکی، درمورد هویت جمعی به این صورت می‌توان بیان کرد که با گسترش جوامع در دو بُعد تراکم مادی و تراکم اخلاقی، وجدان

جمعی حاکم بر جامعه کاهش می‌یابد و با کاهش وجدان جمعی، آزادی و استقلال افراد بیشتر شده و خود را از قید پیوندهای اجتماعی، قومی، گروهی و مرزهای جغرافیایی آزاد می‌بیند و به تدریج هویت قومی-محلی کاهش یافته و به سمت هویت جمعی عام‌گراتر پیش می‌رود و این می‌تواند باعث شکل‌گیری منفعت‌عام و بر گرایش به دموکراسی تأثیر داشته باشد.

۲-۴. رستو

«رستو» وحدت ملی را پیش‌نیاز دموکراسی می‌داند (عثمان‌بر و عبداللهی، ۱۳۸۵: ۸)؛ یعنی این‌که مردم به واحد سیاسی خود احساس تعلق نمایند که در این صورت، دارای شهروندانی مشخص‌اند که با مشارکت و حق رأی خود، رهبران خود را انتخاب می‌کنند که این موارد همان هویت مشترک است. پس با توجه به این مقوله، در جوامعی که از تنوع قومی بالایی برخوردارند، بحث شکل‌گیری وحدت ملی با مشکلات بیشتری روبه‌رو می‌شود. از نظر جامعه‌شناسان تلفیق‌گرا، جامعه، عرصه هم‌نشینی عناصر خرد و کلان می‌باشد که نمود عینی آن مشروعیت دادن به تکثرگرایی و قبول وجود هویت‌های جمعی گوناگون است (توسلی، ۱۳۸۱: ۱۶).

۳-۴. هابرماس

از دیدگاه «هابرماس»، وجود نهادهای مدنی، به گروه‌های مختلف جامعه اجازه می‌دهد ضمن برقراری تعاملات با سایر گروه‌ها، پیگیر حقوق و خواسته‌های خود باشند. هابرماس کنش ارتباطی بین افراد را به عنوان عدالتی که افراد بتوانند در جامعه، سازماندهی اجتماعی و اداره عمومی متکامل‌تری را به وجود بیاورند، می‌داند. عدالت از نظر هابرماس، یعنی این‌که افراد بتوانند با یک‌دیگر به بحث و گفت‌وگو بپردازند (هابرماس، ۱۴۰۰). در واقع از نظر هابرماس برای رسیدن به عدالت به حوزه عمومی نیازمندیم. بعد از این‌که حوزه عمومی توصیف شد، می‌توانیم به این نتیجه برسیم که هرچه حقوق و امکانات مساوی برای کسانی که درگیر بحث هستند، بیشتر باشد؛ و هرچه افراد از نظر درونی به استدلال برتر و منطقی‌تر گرایش داشته باشند، به شرایط مطلوب سخن گفتن، نزدیک‌تر می‌شوند که این همان وضعیت ایده‌آل کلامی است و افراد با استفاده از این گفت‌وگو از طریق عقلانیت ارتباطی و هنجارهای اجتماعی به تفاهم می‌رسند. پس می‌توان گفت که با توجه به مباحث مربوط به حوزه عمومی و کنش ارتباطی، اگر افراد احساس برابری و عدالت کنند (عدالت توزیعی و عدالت-اجتماعی)، بیشتر به شرایط ایده‌آل سخن گفتن نزدیک می‌شوند و هویت جمعی آن‌ها

عام‌گراتر خواهد بود و با عام‌گراتر شدن هویت-جمعی، در صدد رسیدن به اشتراک جمعی بر می‌آیند که این یک وحدت ملی و وجود تفکر دموکراتیک را تشویق می‌کند. در ارتباط با توسعه سیاسی از دید هابرماس بیش از هر چیز باید فرآیندی در نظر گرفته شود که در زمان رواج نوع معینی از کنش ارتباطی پدیدار می‌شود. به گونه‌ای مشخص‌تر دموکراسی را باید شیوه‌ای خاص دانست که شهروندان توسط آن تصمیمات جمعی و عقلی اتخاذ می‌کنند. طبق نظر هابرماس، زمانی که افراد هویت جمعی عام‌گرایانه‌تری داشته باشند، اعتماد بین دولت و مردم یا به عبارتی دیگر، مشروعیت سیاسی و توسعه سیاسی افزایش می‌یابد (هابرماس، ۱۴۰۰: ۷۳).

۴-۴. الکساندر

«الکساندر» موضوع هویت جمعی را در خلال بحث از نظم اجتماعی و جامعه مدنی مطرح می‌نماید. او جامعه مدنی را زمینه‌ساز عام‌گرایی و هویت جمعی عام می‌داند. مطابق نظر الکساندر، انسجام جمعی و تکوین هویت جمعی عام به عنوان بنیان نظم اجتماعی دموکراتیک، مستلزم رهایی جامعه مدنی از سیطره سیاسی، اقتصادی و مذهبی است و به لحاظ داخلی متضمن وجود ساختار نمادین و گفتمانی و انگیزه‌های اجتماعی مثبت و مساعدی نظیر خردورزی، اعتماد و سرمایه اجتماعی، صداقت، برون‌گرایی و دوستی است که با خود مناسبات و تعاملات اجتماعی گسترده، عام، آگاهانه و ارادی را به همراه داشته و در نهایت به ساختارها و نهادهای اجتماعی دربرگیرنده و مبتنی بر قانون، عدالت و حقوق شهروندی منجر خواهد شد که تحکیم بخش نظم اجتماعی، عام‌گرایی و هویت جمعی عام می‌باشد؛ در واقع جامعه مدنی پلی برای رسیدن به جامعه دموکراتیک است و این همان دیدگاه اجتماع‌گرایان در گرایش به دموکراسی است (الکساندر، ۲۰۰۱: ۱۰۱).

۴-۵. گیدنز

«گیدنز» یکپارچگی جهانی را مربوط به تأثیر فضا و زمان در زندگی ما می‌داند. سؤالی که گیدنز در این مورد مطرح می‌کند، این است که اولاً تأثیر این تغییرات بر دولت-ملت چیست؟ و دوم این که آیا یکپارچگی جهانی همان غربی شدن است؟ گیدنز از اندیشمندانی که معتقد به زوال دولت-ملت‌ها هستند انتقاد می‌کند و معتقد است که دولت-ملت هم چنان قدرت حیاتی در جهان است و قدرت سیاسی و رهبری سیاسی یک ملت هنوز مهم است. شکل ظاهری دولت-ملت در حال تغییر است و دولت-ملت مجبور می‌شود هویتش را بازسازی کند. در پاسخ به سؤال دوم، گیدنز معتقد است که یکپارچگی جهانی پدیده صرفاً غربی نیست. یکپارچگی بسیار پیچیده‌تر و غیرمتمرکزتر

از آن است که بتوان آن را کنترل کرد. یکپارچگی جهانی در هر کشور غربی به اندازه هر کشور غیر غربی تأثیرگذار است (گیدنز، ۱۳۷۹: ۳۸). از نظر گیدنز جهانی شدن هم باعث تضعیف فرهنگ‌های محلی شده و هم به کارآیی آن‌ها کمک می‌کند. او اشاره می‌کند که: «جهانی شدن از پهلو می‌فشارد و مناطق جدیدی ایجاد می‌کند که ممکن است از وسط ملت‌ها رد شود. تصادم مهمی که امروزه در سطح جهانی روی می‌دهد، تصادمی میان بنیادگرایی و جهان‌وطن‌گرایی است» (ریتزر، ۱۳۸۹: ۴۴۸). گیدنز معتقد است یکپارچگی جهانی صرفاً فرآیندی نیست که در بُعد اقتصادی، براساس اقتصاد بازار قابل فهم باشد و نیز لزوماً نهادهای گذشته را از بین برده یا در حال از بین بردن آن‌ها باشد. گیدنز به تبیین توازی و هم‌زیستی هویت‌های جمعی خرد و کلان می‌پردازد. هویت‌های جمعی - خرد، هویت‌های محلی خاص است و هویت کلان، جهان‌وطن شدن دانشمندان و رواج هنجارهای جهانی است. هم‌چنین یکپارچگی جهانی در مواردی می‌تواند دلیل احیای ناسیونالیسم محلی و هویت‌های فرهنگی - محلی شود (توسلی و قاسمی، ۱۳۸۳: ۲۰). با توجه به نظریات گیدنز در مورد جهانی شدن، می‌توان این‌گونه مطرح نمود که جهانی شدن و یا یکپارچگی جهانی از طرفی منجر به جهان‌وطن‌گرایی و به وجود آمدن هویت‌های فراملی می‌شود و از طرف دیگر می‌تواند باعث به وجود آمدن ملی‌گرایی و احیای آن شود؛ در واقع، گیدنز معتقد نیست که لزوماً جهانی شدن باعث از بین بردن سنت‌ها، فرهنگ‌ها و «دولت - ملت‌ها» می‌شود. در مورد تضعیف نشدن سنت در عصر یکپارچگی جهانی، گیدنز در کتاب جهان رها شده مطرح می‌کند: «حوادث ۲۰ سال اخیر در کشورهای غربی نشان می‌دهد که به رغم تلاش‌های مدرنیته، «سنت» تضعیف نشده است و پایان سنت به این مفهوم نیست که سنت ناپدید می‌شود، اما هم شکل زندگی شخصی و هم نظام‌های نهادینه شده تغییر می‌یابد. مفهوم این ادعا آن است که ما زندگی می‌کنیم، اما زندگی ما کمتر و کمتر با قضا و قدر همراه است (گیدنز، ۱۳۷۹: ۷۸). جهانی شدن با خلق و توسعه کانال‌های ارتباطی در سطح دنیا، به ویژه اینترنت و ماهواره هم‌زمان با احیای هویت‌های محلی و نیز دموکراسی محلی با عیان کردن مسائل مشترک جهانی و گسترش ارزش‌هایی همانند حقوق بشر، حقوق شهروندی و دموکراسی، موجب مطرح شدن هویت جهان‌وطنی، شهروندی جهانی و دموکراسی جهانی شده و زمینه‌ای برای گسترش نگرش مثبت افراد نسبت به دموکراسی فراهم کرده است (هلد و هابرماس به نقل از: عثمان بر، ۱۳۸۵: ۱۰).

باتوجه به مباحثی که درباره یکپارچگی جهانی، سنت، دولت - ملت‌ها و غربی شدن مطرح می‌شود، می‌توان چنین برداشت نمود که یکپارچگی جهانی رابطه هم‌نشینی با هویت جمعی دارد؛ به عبارتی دیگر، یکپارچگی جهانی می‌تواند سبب به وجود آمدن

هویت فراملی و نیز شکل‌گیری و احیای فرهنگ‌های قومی-محلی و هم‌چنین ملی‌گرایی شود. اگر در نظر بگیریم که به وجود آمدن تفکر جهان‌وطنی و هویت فراملی باعث شکل‌گیری انتخاب مستقلانه و رشد ارزش‌های ابراز وجود می‌شود، در اینجا می‌توان از نظر اینگلهارت استفاده کرد که «انتخاب انسانی در قلب دموکراسی» قرار دارد. ارزش‌های مدنی که فعالیت دموکراسی را کارآمد می‌سازد، ارزش‌های ابراز وجودی هستند که بر انتخاب انسانی تأکید دارند (اینگلهارت و ولزل، ۳۲۷: ۱۳۸۹). در اینجا می‌توان از نظریه ارزش‌های ابراز وجود و ارزش‌های مدنی، پیوندی بین پدیده جهان‌وطنی و نگرش به دموکراسی برقرار کرد.

۴-۶. استرایکر

«استرایکر» در تئوری خود بحث تعهد افراد را مطرح می‌کند؛ این‌که افراد در هر یک از هویت‌های خود، یک درجه وابستگی به آن دارند که هرچه این درجه تعهد یا وابستگی بیشتر باشد، آن هویت در سلسله مراتب بالاتری قرار می‌گیرد. این درجه تعهد به هویت، تابع عواملی است؛ نخست این‌که تا چه اندازه دیگران و فرهنگ جامعه، آن هویت را به صورت مثبت ارزیابی می‌کنند و دیگر این‌که میزان برآورده شدن انتظارات دیگران از کسی که به این هویت وابسته است، چه اندازه می‌باشد. به علاوه شبکه افراد مرتبط با کسی که به این هویت وابسته است، چه قدر گسترده است؟ (ترنر، ۱۹۹۸: ۷۸). هم‌چنین در تئوری استرایکر تغییر سطوح هویت مورد نظر است و به وسیله این تئوری می‌توان چگونگی تغییر هویت جمعی از خاص‌گراتر بودن به عام‌گراتر بودن را تبیین نمود و این هم در مقوله اجتماعی و هم در مقوله روان‌شناختی قابل بحث است.

نکته دیگری که در تئوری هویت استرایکر دارای اهمیت است، تغییر هویت می‌باشد؛ بدین معنا زمانی که ساخت اصلی که یک فرد در آن قرار دارد، به وسیله رویدادهای خارجی تغییر کند، تمایل به تغییر هویت نیز در افراد دیده می‌شود و هرچه بیشتر هویت‌های خود را تغییر دهند، کمتر در برابر تغییر یک هویت خاص از خود مقاومت نشان می‌دهند.

در سطح خرد، رابطه بین دموکراسی و هویت جمعی به روابط هویت و نگرش‌های آنان مربوط می‌شود. گروه علاوه بر نگرش، نقش مهمی در شکل‌گیری هویت دارد. تعاملات افراد در این گروه‌ها نقش مهمی را بازی می‌کند. فرد در جریان تعاملات خود با دیگران و درک عضویت خود در این گروه‌ها، از هویت‌های جمعی متناظر با آن‌ها برخوردار می‌شود و متناسب با آن‌ها نگرش‌های خاصی را به دست می‌آورند (عثمان‌بر، ۱۳۸۵: ۱۲).

۴-۷. اینگلهارت

در مورد نظریات تغییر فرهنگی (تأکید بر نظریات «اینگلهارت» و رهیافت اجتماع‌گرایان)، «آلموند» و «وربا» معتقدند ترکیب مناسب بین «نگرش‌های ذهنی»، «نگرش‌های مشارکتی» و منشأ «فرهنگ مدنی» است که به شکوفایی دموکراسی کمک می‌کند (به نقل از: اینگلهارت و ولزل، ۱۳۸۹: ۳۲۲) که این نگرش‌ها در جامعه‌ای که از هویت جمعی عام‌گرایانه برخوردار باشد، محقق می‌شود. اینگلهارت معتقد است که جهت‌علی عمده، از ارزش‌های توده به نهادهای دموکراتیک است و نه در جهات دیگر، منظور این است که ارزش‌های توده بر دموکراسی تأثیرگذار است که با توجه به نظریه توسعه انسانی اینگلهارت «ارزش‌های ابراز وجود» برای دموکراسی مهم‌ترند. از نظر «آلکسی دوتوکویل»، دموکراسی به عنوان نظام حکومتی قلمداد می‌شود که اصول آن در میان عامه مردم جامعه، شامل شهروندانی که هنجارهای دموکراتیک را در زندگی تجربه کرده و به آن عمل می‌کنند، عملی می‌شود. در نتیجه کارآمدی دموکراسی به مجموعه گسترده‌ای از ارزش‌های شهروندی نیازمند است در اینجا دوتوکویل بر ارزش‌های شهروندی جهت تحقق جامعه دموکراتیک تأکید دارد، مبنی بر این که ارزش‌های شهروندی در یک جامعه با ماهیت هویت جمعی خاص‌گرایانه به وجود نمی‌آید؛ بلکه لازمه چنین ارزش‌هایی، وجود جامعه‌ای با هویت جمعی عام‌گرایانه است (همان: ۳۲۶).

اینگلهارت در پویایی و شکوفایی دموکراسی به توسعه انسانی معتقد است؛ او به همراه ولزل در کتاب نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی می‌نویسد: «رهیافت توسعه انسانی با رهیافت اجتماع‌گرایان در این ایده مشترک است که ارزش‌های مدنی، از صرف نگرش‌های خاص به نظام سیاسی و نهادهای آن برای دموکراسی، مهم‌تر هستند. دموکراسی، آزادی‌های سیاسی و مدنی را که ضمانت‌های قانونی برای انجام انتخاب‌های آزاد در فعالیت‌های عمومی و خصوصی افراد فراهم می‌سازد، نهادینه می‌کند و از این رو انتخاب انسانی در قلب دموکراسی جای دارد. ارزش‌های مدنی که فعالیت دموکراسی را کارآمد می‌کند، ارزش‌های ابراز وجودی هستند که بر انتخاب انسانی تأکید دارند؛ بنابراین تمامی اشکال ارزش‌های عمومی و سرمایه اجتماعی، اهمیت یکسانی برای دموکراسی ندارند، بلکه مهم‌ترین آن‌ها ارزش‌هایی هستند که به وسیله تمایل مردم برای انتخاب و آزادی انسانی تحریک می‌شوند. تنها ارزش‌های رهایی بخش و اشکال برون‌گروهی سرمایه اجتماعی ناشی از این ارزش‌ها، در راستای منافع دموکراتیک عمل می‌کند. دموکراسی به ارزش‌هایی نیاز دارد که بر ابراز وجود انسانی تأکید می‌کنند. ارزش‌هایی که فی‌نفسه علیه تبعیض بوده و به ویژه بر عناصر رهایی بخش دموکراسی متمرکز دارند. ارزش‌های ابراز وجود دربردارنده تأکید فرامادی‌گرایانه بر آزادی فردی و

سیاسی، فعالیت‌های معترضان شهروندان، تساهل نسبت به آزادی دیگران و رفاه ذهنی است که در رضایت از زندگی منعکس می‌شود» (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۸۹: ۳۲۷). با توجه به این نظر، بخش‌هایی از این‌گونه اندیشه در هویت جمعی بسیار عام‌گرایانه (هویت فراملی) می‌تواند تحقق پیدا کند، و با توجه به آن جوامعی که از هویت فراملی بالاتری برخوردارند، از نگرش مثبت‌تری به دموکراسی برخوردارند.

۴-۸. جمع‌بندی چارچوب نظری پژوهش

درمجموع با توجه به مباحث نظری ارائه شده در این نوشتار نظریات «دورکیم» درمورد چگونگی و نحوه شکل‌گیری هویت جمعی مطرح شد؛ دورکیم معتقد است با افزایش تراکم مادی و اخلاقی جامعه، وجدان جمعی تضعیف می‌شود و به تدریج هویت‌های قومی و محلی کم‌رنگ می‌شود و جامعه به سمت هویت‌های جمعی عام‌گرایانه‌تر (ملی و فراملی) حرکت می‌کند و این امر ممکن است باعث شکل‌گیری منفعت جمعی عام در سطح ملی و فراملی شود و نگرش به دموکراسی را به وجود آورد. رستو، یکی از پیش‌شرط‌ها و زمینه‌سازهای دموکراسی را وحدت ملی می‌داند که این همان شکل‌گیری و تقویت هویت‌های جمعی عام‌گرایانه‌تر می‌باشد. «هابر ماس» در بحث حوزه عمومی به هویت جمعی عام‌گرایانه اشاره می‌کند و معتقد است شکل‌گیری حوزه عمومی باعث تقویت هویت‌های جمعی عام‌گرایانه‌تر می‌شود و این نوع هویت‌ها باعث ایجاد و تقویت نهادهای مدنی می‌شوند که گسترش این نهادها بر فرآیند دموکراتیک شدن جوامع مؤثر خواهد بود. الکساندر هم به مانند هابرماس معتقد است جامعه مدنی باعث شکل‌گیری هویت جمعی عام‌گرایانه می‌شود و این امر باعث ایجاد نظم اجتماعی دموکراتیک می‌شود. اجتماع‌گرایان بر سرمایه اجتماعی، فعالیت‌های داوطلبانه و اعتماد بین‌فردی تأکید دارند و بر حس اطاعت داوطلبانه شهروندان تأکید می‌کنند که باعث شکوفایی دموکراسی می‌شود. اینگلهارت و ولزل بر توسعه انسانی در نگرش به دموکراسی تأکید دارند. در این راستا تأکید آن‌ها بر ارزش‌های رهایی بخش و ابراز وجود را می‌توان در جامعه دارای هویت‌های جمعی عام‌گرایانه جستجو نمود؛ به عبارت دیگر، هویت جمعی عام‌گرایانه باعث تقویت فرهنگ مدنی می‌شود که این عامل می‌تواند بر دموکراسی و شکوفایی آن تأثیر بگذارد. با توجه به نظریات ارائه شده، می‌توان اذعان داشت که یکی از عوامل تأثیرگذار بر نگرش به دموکراسی، به وجود آمدن هویت جمعی عام‌گرایانه (یا یک هویت جمعی غالب) است. با استناد به این نظریه‌ها، فرضیات زیر قابل طرح هستند:

۱. نوع هویت جمعی بر نگرش به دموکراسی تأثیرگذار است.

۲. بین کشورهای اروپای غربی، کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی از نظر نگرش به دموکراسی تفاوت وجود دارد.
۳. بین موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک در کشورهای اروپای غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی تفاوت وجود دارد.
۴. نوع هویت جمعی بر پذیرش نظام سیاسی دموکراتیک تأثیرگذار است.

۵. روش پژوهش

در این پژوهش از داده‌های پیمایش ارزش‌های جهانی (WVS) اینگلهارت و همکاران‌شان که طی سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۰ م. گردآوری شده‌اند، استفاده شده است. این داده‌ها مربوط به اکثر کشورهای دنیا در زمینه‌ها و ابعاد مختلف فرهنگی و اجتماعی (ارزش‌ها و نگرش‌ها) است. داده‌های مورد استفاده در این پژوهش، اطلاعات مربوط به: الف) کشورهای اروپای غربی شامل: سوئد، آلمان و اسپانیا، ب) کشورهای خاورمیانه شامل: ایران، عراق و مصر، ج) کشورهای نوظهور آسیایی شامل: ترکیه، کره جنوبی و مالزی است، که مجموعه داده‌های این کشورها با حجم نمونه برابر با ۱۴۹۷۳ نفر می‌باشند. لازم به ذکر است که از بین کشورهای خاورمیانه، در موج ششم کشورهای ایران، عراق و مصر مورد مطالعه قرار گرفته بودند و از بین کشورهای جنوب شرقی آسیا، کشورهای مالزی و کره جنوبی در نمونه آماری پیمایش مذکور آورده شده است. با توجه به ویژگی‌های اقتصادی و توسعه‌ای این کشورها، کشور ترکیه نیز به این گروه اضافه شد؛ هم‌چنین داده‌ها و اطلاعات بسیاری از کشورهای اروپای غربی در دسترس بود که با توجه به سطح توسعه این کشورها سه کشور سوئد، آلمان و اسپانیا در تحلیل حاضر مورد استفاده قرار گرفت.

- تعریف مفهومی و عملیاتی هویت جمعی و دموکراسی به شرح ذیل است.

هویت: «چلبی» در مورد هویت مطرح می‌کند که هویت، محصول ارتباط و تعامل و کنش متقابل با دیگری است؛ یعنی دیگری باید وجود داشته باشد تا «من» ساخته و درک شود. «خود» از طریق فهم و ارتباط با دیگری و در فرآیند جامعه‌پذیری شکل می‌گیرد (چلبی، ۱۳۸۰: ۳۸).

هویت جمعی: احساس تعلق افراد نسبت به آن حوزه یا قلمرو، هم‌چنین احساس تعهد و تکلیف به آن به طوری که به وسیله آن هویت یابی و شناسایی می‌شوند (ویدن، ۲۰۰۴). منظور از هویت جمعی در این تحقیق سطحی از هویت‌های جمعی افراد است که این سطوح شامل: هویت‌های محلی، منطقه‌ای، قومی، ملی و فراملی می‌شود که باعث می‌شود افراد نسبت به آن هویت جمعی غالب احساس تعهد، تعلق و تکلیف کنند.

دموکراسی: دموکراسی، حقوق سیاسی و مدنی را با اعطای حق آزادی انتخاب در فعالیت‌های عمومی و خصوصی به افراد فراهم می‌آورد (رز، ۱۹۹۵، به نقل از: اینگلهارت، ۲۰۰۶: ۱۳۸۹).
تعاریف عملیاتی هویت جمعی و دموکراسی در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. معرفی‌های متغیر نگرش به دموکراسی، شناخت دموکراسی و هویت جمعی (نگارندگان، ۱۴۰۰).
Tab. 1: Indicators of attitude to democracy, cognition to democracy, and collective identity.

شاخص	متغیر	معرف	
هویت جمعی	هویت‌قاره‌ای (اروپایی، آسیایی و ...)	تا چه حد به اروپایی یا آسیایی بودن خود احساس نزدیکی می‌کنید؟	
	هویت جهانی	تا چه حد خود را به عنوان شهروند جهانی می‌بینید؟	
	هویت محلی	تا چه حد خودتان را متعلق به شهر یا روستایتان می‌بینید؟	
	هویت منطقه‌ای یا ناحیه‌ای	تا چه حد به منطقه یا ناحیه‌تان احساس نزدیکی دارید؟	
	هویت ملی	تا چه حد به کشورتان احساس نزدیکی می‌کنید؟	
نگرش به دموکراسی	موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک	مخالفت با داشتن رهبری قدرتمند	
	نگرش به دموکراسی		مخالفت با داشتن حکومت متخصصین و فن‌سالاران
			موافقت با داشتن حکومت دموکراتیک
			گرفتن مالیات از ثروتمندان و دادن یارانه برای فقرا
			تفسیر قوانین توسط مقامات مذهبی
			کمک دولت به استخدام بیکاران
			حقوق مدنی، مردم را از ظلم دولت محافظت کند.
			زنان حقوقی مشابه مردان داشته باشند.
			دولت درآمد مردم را برابر کند.
			مردم از حاکمان خود اطاعت کنند.
			اهمیت زندگی در کشوری که به شیوه دموکراتیک اداره می‌شود.
			در کشورتان تا چه حد دموکراسی برقرار است؟

۶. یافته‌های پژوهش

در این قسمت یافته‌های تحقیق به دو صورت توصیفی و تبیینی ارائه می‌شود: الف) در بخش توصیفی، میانگین‌های نگرش به دموکراسی و متغیرهای آن، نظام سیاسی و متغیرهای آن و هویت جمعی خاص‌گرایانه و عام‌گرایانه را یک‌بار در بین کشورهای اروپای-غربی و کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی به صورت کلی، و یک‌بار هم به تفکیک کشورها می‌آوریم تا بدین وسیله به صورت توصیفی بتوانیم کشورها را با یک‌دیگر مقایسه و یک شناخت اولیه در زمینه متغیرهای مستقل و وابسته به دست آوریم. ب) در قسمت تبیینی به برقراری رابطه بین متغیرهای هویت جمعی با نگرش به دموکراسی و موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک می‌پردازیم.

الف) توصیف داده‌ها

جدول (۲) میانگین متغیرهای نگرش به دموکراسی، نظام سیاسی و متغیرهای هویت جمعی را نشان می‌دهد.

براساس داده‌های جدول (۲) به تفکیک، به تشریح متغیرهای هویت جمعی، نگرش به دموکراسی و نگرش به نظام سیاسی با توجه به کشورهای مورد مطالعه پرداخته می‌شود:

جدول ۲: میانگین متغیرهای نگرش به دموکراسی، موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک و هویت جمعی در بین سه گروه از کشورها

Tab. 2: Mean variables of attitude towards democracy, agreement with democratic political system and collective identity among three groups of countries

گروه	نظهور آسیایی			خاورمیانه			اروپای غربی			متغیر	میانگین		
	میانگین	انحراف معیار	دست	میانگین	انحراف معیار	دست	میانگین	انحراف معیار	دست				
هویت جمعی	۲/۲	۲/۹	۲/۲	۲/۸	۲/۲	۲/۸	۲/۵	۲/۹	۲/۷	۳	۲/۸	هویت قارباوی (اروپایی، آسیایی و ...)	
	۲/۸	۲/۳	۲/۸	۲/۲	۲/۹	۲/۸	۲/۸	۳	۲/۶	۲/۵	۲/۶	۳/۸	هویت جهانی
	۲/۳	۲/۸	۳/۳	۳/۳	۳/۷	۳/۸	۳/۷	۳/۶	۳/۳	۳/۲	۳/۲	۳/۴	هویت محلی
	۳/۸	۳/۳	۳/۸	۳/۲	۳/۶	۳/۸	۳/۶	۳/۴	۳/۸	۲/۸	۳/۲	۳/۳	هویت منطقه‌ای یا ناحیه‌ای
	۳/۸	۳/۸	۳	۳/۲	۳/۷	۳/۸	۳/۵	۳/۷	۳/۳	۳/۳	۳/۳	۳/۲	هویت ملی
نظام سیاسی	۲/۲	۱/۲	۲/۴	۷/۸	۲/۹	۳	۲/۴	۹/۷	۳/۳	۳/۲	۳/۸	مخالفت با رهبر قدرتمند	
	۲/۴	۱/۹	۲/۴		۱/۲	۲/۲	۱/۹		۲/۹	۲/۷	۲/۳	مخالفت با حکومت فن سالار	
	۲/۸	۳/۳	۳/۲		۳/۵	۲/۷	۳/۵		۳/۸	۳/۷	۳/۶	حکومت دموکراتیک	
نگرش به دموکراسی	۶/۸	۵/۲	۵/۸	۶۶	۷/۹	۷/۲	۷/۸	۸۰/۸	۷	۷/۵	۶/۴	گرفتن مالیات از ثروتمندان و دادن یارانه به فقرا	
	۳/۹	۶	۴/۴		۵/۵	۵/۴	۵/۳		۱/۲	۱/۴	۳/۴	تفسیر قوانین توسط مقامات مذهبی	
	۷/۷	۴/۶	۷/۵		۸/۷	۸	۸		۹/۲	۹/۴	۸/۴	انتخاب رهبران از طریق انتخابات آزاد	
	۶/۷	۵/۲	۷/۲		۶	۷/۷	۷/۷		۷/۳	۸/۱	۸	کمک دولت به استخدام بیکاران	
	۷/۲	۴/۸	۷/۲		۷/۸	۷/۳	۸/۳		۸/۶	۸/۶	۷/۸	حقوق مدنی، مردم را از ظلم دولت محافظت کند.	
	۷/۳	۷/۳	۷/۷		۷/۱	۷/۳	۷/۷		۹/۴	۹/۵	۸/۵	زنان حقوقی مشابه مردان داشته باشند.	
	۶	۵/۴	۶/۸		۷	۷/۳	۵/۱		۳/۲	۵/۲	۶/۵	دولت درآمد مردم را برابر کند.	
	۴/۵	۵/۳	۵		۶/۱	۶/۴	۳/۷		۵/۱	۲/۴	۶/۳	مردم از حاکمان خود اطاعت کنند.	
	۷/۹	۸/۱	۷/۸		۹/۱	۷/۳	۹/۳		۹/۳	۹/۴	۸/۹	اهمیت زندگی در کشوری که به شیوه دموکراتیک اداره می‌شود.	
	۶/۸	۶	۶/۲		۴/۴	۴/۶	۷/۳		۷/۹	۷/۳	۶/۶	در کشورتان تا چه حد دموکراسی برقرار است؟	

۶-۱. هویت جمعی

در مورد متغیر «تعلق قاره‌ای»، کشورهای اروپای غربی تعلق قاره‌ای بیشتری نسبت به سایر کشورها دارند. بعد از این کشورها، کشورهای خاورمیانه و سپس نوظهور آسیایی قرار دارند. به تفکیک کشورها نیز به ترتیب کشورهای مصر، آلمان، کره جنوبی، عراق و اسپانیا برابر هم، سپس سوئد، ایران، مالزی و ترکیه قرار دارند. برای متغیر «هویت جهانی»، به ترتیب کشورهای خاورمیانه، اروپایی و نوظهور آسیایی قرار دارند. به تفکیک کشورها نیز، آلمان و سوئد به یک میزان، کشورهای ایران، مصر و عراق به یک میزان، اسپانیا، آلمان، سوئد، ترکیه، کره جنوبی و مالزی هم به یک میزان، کشورهای اسپانیا و مصر و عراق برابر هم، ترکیه و کره جنوبی برابر هم و سپس کشور مالزی قرار می‌گیرد و به ترتیبی که ذکر شد عنوان کرده‌اند که خود را شهروند جهانی و احساس تعلق نزدیک شدن به جامعه جهانی می‌دانند.

در مورد متغیر «هویت منطقه‌ای یا ناحیه‌ای» به ترتیب کشورهای خاورمیانه، اروپایی و نوظهور آسیایی قرار دارند. به ترتیب کشورهایی که برایشان هویت منطقه‌ای یا ناحیه‌ای مهم‌تر است نیز مصر، عراق، ایران، اسپانیا، کره جنوبی، و آلمان به یک میزان، سپس ترکیه و سوئد قرار دارند. در مورد «هویت محلی» ابتدا کشورهای خاورمیانه قرار دارند، سپس کشورهای اروپایی و نوظهور آسیایی به یک میزان در مرتبه بعدی هستند. به تفکیک کشورها نیز مصر، عراق، ایران، اسپانیا به یک اندازه، کشورهای ترکیه، کره جنوبی و مالزی به یک اندازه، سپس آلمان و سوئد به یک میزان در مورد هویت محلی اعمال نظر داشته‌اند. در مورد «هویت کشوری یا ملی» به ترتیب کشورهای خاورمیانه، اروپایی و نوظهور آسیایی قرار دارند. میزان احساس تعلق کشور به تفکیک کشورها، مصر، ایران، عراق، آلمان و سوئد به یک میزان، اسپانیا و کره جنوبی به یک اندازه و سپس کشور مالزی قرار دارد.

۶-۲. موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک

در مجموع در مورد شاخص «نگرش به نظام سیاسی دموکراتیک» به ترتیب کشورهای اروپایی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی قرار دارند. در مورد متغیر «مخالفت با رهبر قدرتمند»، به ترتیب کشور: سوئد، آلمان، اسپانیا، مصر، ایران، ترکیه، کره جنوبی، مالزی و عراق قرار دارد. در مورد «مخالفت با نظام سیاسی فن‌سالارانه»، به ترتیب کشورهای سوئد، آلمان، کره جنوبی و ترکیه برابر هم، اسپانیا و عراق به یک اندازه، سپس مصر، مالزی و ایران قرار دارند. در مورد «موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک» نیز به ترتیب کشورهای سوئد، آلمان، اسپانیا، ایران و مصر به یک میزان، سپس کشورهای مالزی،

ترکیه، کره جنوبی و عراق جای می‌گیرند. به طور کلی در مورد «موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک» از نمره ۱۲، به ترتیب کشور سوئد با نمره ۱۰/۱، کشور آلمان با نمره ۹/۸، اسپانیا با نمره ۹، مصر با نمره ۸/۶، ایران و ترکیه به یک اندازه با نمره ۸، کره جنوبی با نمره ۷/۵، مالزی با نمره ۷/۴ و عراق با نمره ۷ قرار دارند.

۶-۳. نگرش به دموکراسی

در مجموع، کشورهای غربی از رتبه بالاتری در «نگرش به دموکراسی» برخوردارند و بعد از آن کشورهای خاورمیانه و در مرحله بعدی کشورهای نوظهور آسیایی قرار دارند. البته اختلاف بین کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی در نگرش به دموکراسی اندک است. در خصوص متغیر «گرفتن مالیات از ثروتمندان و دادن یارانه به فقرا»، به ترتیب کشورهای مصر، آلمان، عراق، سوئد، ایران، کره جنوبی، اسپانیا، ترکیه و مالزی قرار دارند. در مورد این متغیر میانگین کشورهای اروپایی از ۱۰ نمره ۷/۲، کشورهای خاورمیانه ۷/۶ و کشورهای نوظهور آسیایی ۵/۹ می‌باشد. در مورد متغیر «تفسیر قوانین توسط مقامات مذهبی» به ترتیب موافقت زیاد به کم، کشورهای مالزی، مصر، عراق و ترکیه به یک میزان، و سپس ایران، کره جنوبی، اسپانیا سوئد و آلمان قرار دارند. میانگین این متغیر از بین ۱ تا ۱۰، برای کشورهای اروپایی ۱/۹، کشورهای خاورمیانه ۵/۴ و کشورهای نوظهور آسیایی ۴/۷ است. برای «متغیر انتخاب رهبران از طریق انتخابات آزاد»، به ترتیب کشورهای آلمان، سوئد، اسپانیا، ایران و عراق برابر هم، و کره جنوبی، ترکیه و مالزی بعد از آن‌ها قرار دارند که میانگین از بین ۱ تا ۱۰ برای کشورهای اروپایی ۹/۲، کشورهای خاورمیانه ۸/۲ و کشورهای نوظهور آسیایی ۶/۸ می‌باشد. برای متغیر «کمک دولت به استخدام بیکاران» به ترتیب کشورهای آلمان، اسپانیا، ایران و عراق برابر هم، و سپس سوئد، ترکیه، کره جنوبی، مصر و مالزی قرار دارند. میانگین از ۱ تا ۱۰ برای کشورهای اروپایی ۷/۹، کشورهای خاورمیانه ۷/۲ و کشورهای نوظهور آسیایی ۶/۵ می‌باشد. در مورد متغیر «حقوق مدنی مردم را از ظلم دولت محافظت کند»، از نمره ۱ تا ۱۰ کشور اسپانیا نمره ۷/۸، آلمان نمره ۸/۶، سوئد ۸/۶، ایران ۸/۳، ترکیه ۷/۲، عراق ۷/۳، مصر ۷/۸، کره جنوبی ۷/۲ و کشور مالزی ۴/۸ هستند. هم‌چنین میانگین این متغیر از ۱ تا ۱۰ برای کشورهای اروپایی ۸/۴، کشورهای خاورمیانه ۷/۹ و برای کشورهای نوظهور آسیایی ۶/۵ می‌باشد. برای متغیر «زنان حقوقی مشابه مردان داشته باشند»، ابتدا کشور آلمان، و سپس به ترتیب کشورهای سوئد، اسپانیا، ایران و ترکیه برابر هم و بعد کره جنوبی، عراق، مصر و مالزی قرار دارند. میانگین آن از ۱ تا ۱۰ برای کشورهای اروپایی ۹/۳، کشورهای خاورمیانه ۷/۴ و کشورهای نوظهور آسیایی ۶/۹ می‌باشد. در مورد متغیر «دولت درآمد

مردم را برابر کند»، به ترتیب کشورهای ایران، عراق، مصر، ترکیه، اسپانیا، کره جنوبی، مالزی، آلمان و سوئد موافقت خود را اعلام کرده‌اند. میانگین این متغیر از ۱ تا ۱۰ برای کشورهای اروپایی ۵/۱، کشورهای خاورمیانه ۷/۲ و برای کشورهای نوظهور آسیایی ۶/۲ می‌باشد. در مورد متغیر «مردم از حاکمان خود اطاعت کنند»، به ترتیب کشورهای عراق، اسپانیا، ایران، مصر، مالزی، سوئد، ترکیه، کره جنوبی و آلمان قرار می‌گیرند. در مورد این متغیر از نمره ۱ تا ۱۰، کشورهای اروپایی نمره ۳/۷، کشورهای خاورمیانه نمره ۶/۲ و نوظهور آسیایی نمره ۴/۹ می‌گیرند. در مورد این متغیر که «تا چه حد برایتان اهمیت دارد که در کشوری زندگی کنید که به شیوه دموکراتیک اداره می‌شود»، بیشترین موافقت به ترتیب از آن کشورهای آلمان، سوئد، مصر، اسپانیا، ایران، مالزی، کره جنوبی، ترکیه و عراق می‌باشد. از نمره ۱ تا ۱۰، کشورهای اروپایی ۹/۳، کشورهای خاورمیانه ۸/۴ و نوظهور آسیایی ۷/۹ گرفته‌اند. در مورد این سؤال که «تا چه حد دموکراسی در کشورتان اجرا می‌شود؟»، به ترتیب کشورهای سوئد، آلمان، اسپانیا، کره جنوبی، ایران، ترکیه، مالزی، عراق و مصر قرار دارند که برای این متغیر از ۱ تا ۱۰ کشورهای اروپایی ۷/۳، کشورهای نوظهور آسیایی ۶/۳ و کشورهای خاورمیانه ۵/۳ گرفته‌اند. در مجموع با مقایسه کشورها در «نگرش به دموکراسی»، از نمره ۹۰ به ترتیب کشور آلمان با نمره ۸۳/۷، سوئد با نمره ۸۱/۲، اسپانیا با نمره ۷۱، کره جنوبی با نمره ۶۲/۲، ایران با نمره ۶۹/۱، ترکیه با نمره ۶۶/۳، مصر با نمره ۶۴، عراق با نمره ۶۳ و مالزی با نمره ۵۵/۴ قرار می‌گیرند.

۶-۴. آزمون فرضیات

الف) مقایسه میانگین‌ها: برای انجام مقایسه میانگین‌های «نگرش به دموکراسی» و «موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک» در بین سه گروه کشورهای اروپای-غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی از آزمون تحلیل واریانس استفاده شد، و برای این که مقایسه دوجه دو انجام دهیم، از آزمون «شفه» استفاده شد که نتایج آن در جدول (۳) مشاهده می‌شود.

جدول ۳: آزمون تفاوت معنی‌داری نگرش به دموکراسی و پذیرش نظام سیاسی دموکراتیک

Tab. 3: The test of significant difference of attitude towards democracy and acceptance of democratic political system

نوع متغیر	نوع آزمون	سطح معنی‌داری	مقایسه‌های به وسیله آزمون شفه			میانگین‌ها	
			کشورهای غربی و خاورمیانه	کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی	کشورهای غربی و نوظهور آسیایی	خاورمیانه	نوظهور آسیایی
نگرش به دموکراسی	تحلیل واریانس	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۸۰/۸	۶۶/۱
نظام سیاسی دموکراسی	تحلیل واریانس	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۵۴	۰/۰۰۰	۹/۷	۷/۸

هم‌چنان‌که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، تفاوت معناداری در «نگرش به دموکراسی» بین کشورهای غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی وجود دارد. با انجام آزمون شفه در مقایسهٔ دوبه‌دوی این گروه‌ها در نگرش به دموکراسی بازهم تفاوت، معنی‌دار شد. به این معنی که کشورهای اروپایی، در مقایسه با کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی، به‌طور معناداری نگرش مثبت‌تری به دموکراسی دارند؛ هم‌چنین کشورهای خاورمیانه، نگرش مثبت‌تری به دموکراسی نسبت به کشورهای نوظهور آسیایی دارند. درمورد شاخص «موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک»، تفاوت معناداری بین سه گروه از کشورهای غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی وجود دارد. با انجام آزمون شفه مشخص شد این تفاوت مربوط به کشورهای غربی با خاورمیانه و نوظهور آسیایی است، و بین کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی در موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک تفاوت معنی‌داری مشاهده نمی‌شود.

با انجام آزمون «کروسکال والیس» برای مقایسهٔ متغیرهای هویت جمعی (ملی‌گرایی، قاره‌ای، جهانی، محلی، منطقه‌ای و ملی)، تفاوت‌های معنی‌داری بین میانگین رتبه‌های سه گروه از کشورهای غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی مشاهده شد. درمورد متغیر «تعلق قاره‌ای»، به‌ترتیب زیاد به کم کشورهای اروپایی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی قرار دارند. درمورد «تعلق جهانی» نیز به‌ترتیب کشورهای خاورمیانه، اروپایی و نوظهور آسیایی قرار دارند. هم‌چنین درمورد «هویت محلی» به‌ترتیب زیاد به کم کشورهای خاورمیانه، نوظهور آسیایی و اروپایی قرار می‌گیرند. درمورد «احساس تعلق منطقه‌ای» هم کشورهای خاورمیانه، نوظهور آسیایی و اروپایی قرار دارند.

جدول ۴: آزمون کروسکال والیس تفاوت متغیرهای هویت جمعی در بین سه گروه کشورهای اروپای غربی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی

Tab. 4: Kruskal-Wallis test on the difference of collective identity variables between three groups of Western European, Middle Eastern and Emerging Asian countries.

سطح معنی‌داری	میانگین رتبه‌ها			متغیر
	نوظهور آسیایی	خاورمیانه	اروپایی	
۰/۰۰۰	۶۷۰۲	۸۴۹۱	۶۴۰۷	ملی‌گرایی
۰/۰۰۰	۵۳۹۵	۸۲۰۴	۸۳۹۸	قاره‌ای
۰/۰۰۰	۵۶۰۷	۸۸۰۵	۷۶۵۹	جهانی
۰/۰۰۰	۶۸۵۷	۹۳۳۷	۶۷۲۹	محلی
۰/۰۰۰	۶۷۱۳	۹۳۰۰۵	۶۸۱۳	منطقه‌ای
۰/۰۰۰	۶۳۰۷	۶۷۰۴	۶۹۱۱	کشوری

ب) روابط بین متغیرها: در این قسمت برای بررسی رابطه ابعاد «هویت جمعی»، «نگرش به دموکراسی» و «موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک» از آزمون کندال تای بی استفاده شد؛ نتایج این آزمون در جدول (۵) مشاهده می‌شود.

جدول ۵: آزمون رابطه معنی داری ابعاد هویت جمعی با نگرش به دموکراسی و موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک

Tab. 5: The test of the significance relationship between the dimension of collective identity and the attitude towards democracy and agreement with the democratic political system.

نظام سیاسی		نگرش به دموکراسی		متغیرهای مستقل
سطح معنی داری	شدت و جهت	سطح معنی داری	شدت و جهت	
۰/۰۰۰	+۰/۱۰	۰/۰۰۰	+۰/۱۳	هویت قاره‌ای
۰/۰۰۰	+۰/۰۴۲	۰/۰۰۰	+۰/۰۵۷	هویت جهانی
۰/۰۰۰	-۰/۰۵۶	۰/۲۱	-۰/۰۰۹	هویت محلی
۰/۰۰۰	-۰/۰۵۶	۰/۷۹	-۰/۰۰۲	هویت منطقه‌ای
۰/۰۶۳	-۰/۱۳	۰/۰۰۰	+۰/۰۳۷	هویت کشوری

با توجه به جدول (۵)، متغیر «احساس تعلق قاره‌ای» با نگرش به دموکراسی رابطه معنی داری به وجود آمد. میزان این رابطه ۰/۱۳ و جهت آن مثبت و به این معنی است که هرچه میزان احساس تعلق قاره‌ای بیشتر باشد، میزان نگرش به دموکراسی هم با شدت ۰/۱۳ افزایش پیدا می‌کند. در مورد متغیر «هویت جهانی یا احساس جهان‌وطنی»، هرچه این متغیر افزایش یابد به میزان ۰/۵۷ نگرش به دموکراسی افزایش می‌یابد. در مورد متغیر «احساس تعلق به کشور» با نگرش به دموکراسی رابطه معنی داری به وجود آمد که میزان این رابطه ۰/۳۷ و جهت آن مثبت شد؛ یعنی هرچه احساس تعلق به کشور افزایش یابد، با شدت ۰/۳۷ میزان نگرش به دموکراسی افزایش پیدا می‌کند. با توجه به نتایج تحقیق، بین متغیرهای هویت محلی و هویت منطقه‌ای رابطه معنی داری به دست نیامد.

در رابطه با متغیرهای «هویت جمعی» و «موافقت با نظام دموکراتیک»، متغیر ملی‌گرایی با رابطه ۰/۷۱- معنی دار شد؛ به عبارت دیگر، هرچه میزان ملی‌گرایی افزایش یابد، با شدت ۰/۲۶- از میزان موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک کاسته می‌شود. متغیر احساس تعلق قاره‌ای با میزان ۰/۱۰+ باعث افزایش موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک می‌شود. متغیر هویت جهانی با شدت ۰/۲۴+ باعث افزایش موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک می‌شود. متغیر هویت محلی با میزان ۰/۵۶- باعث کاهش پذیرش نظام دموکراتیک است و هویت کشوری با میزان ۰/۱۳- باعث کاهش میزان موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک است.

۷. نتیجه‌گیری

در بحث هویت جمعی، هویت‌های جهانی، قاره‌ای، ملی، منطقه‌ای و محلی مطرح شد. براساس یافته‌های تحقیق، درمورد «هویت-جهانی» و این‌که افراد خودشان را متعلق به جهانی می‌دانند که به هم نزدیک هستند و احساس جهان‌وطنی دارند، ابتدا کشورهای خاورمیانه، سپس کشورهای نوظهور آسیایی و بعد از آن کشورهای اروپای غربی قرار دارند. ایران رتبه اول را در احساس تعلق به جهان دارد. درمورد متغیر «تعلق قاره‌ای»، کشورهای اروپایی اول، کشورهای خاورمیانه دوم و بعد از آن کشورهای نوظهور آسیایی قرار دارند. با توجه به این نتایج، احساس تعلق در بین کشورهای آسیایی و خاورمیانه، کمتر از کشورهای اروپای غربی احساس می‌شود، که عضویت این کشورها در اتحادیه اروپا و به دنبال آن هویت‌های جمعی که در این مورد برای آن‌ها به وجود می‌آید و علاوه بر این موضوع میزان تعاملات و مراودات و پیمان‌های کشورهای اروپایی در طول تاریخ مخصوصاً بعد از جنگ جهانی دوم با یک‌دیگر، و پدیده غربی شدن و غربی بودن (به عنوان کشورهای توسعه یافته قلمداد شدن و احساس تمایز با سایر کشورها) میزان احساس تعلق به هویت قاره‌ای برای کشورهای اروپایی را بالا می‌برد. ولی برای کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی این اتحاد کمتر شکل گرفته است و اگر هم بوده در دوره‌ای مثل شکل‌گیری اتحادیه عربی و پان‌عرب‌یسم بوده که با وجود تفرقه‌هایی که در سال‌های اخیر در بین کشورهای عربی و خاورمیانه و ایجاد شکاف‌های قومیتی و سیاسی به وجود آمده، هویت قاره‌ای (خاورمیانه) کمتر احساس می‌شود. ایران در تعلق قاره‌ای در بین ۹ کشور مورد مطالعه، رتبه ۷ را دارا است.

درمورد متغیر «هویت منطقه‌ای یا ناحیه‌ای»، ابتدا کشورهای آسیایی قرار دارند، سپس کشورهای اروپایی و نوظهور آسیایی با رتبه‌ای برابر. ایران نیز در رتبه سوم بعد از مصر و عراق قرار دارد. به نظر می‌رسد اختلافات قومیتی و سیاسی و درگیری‌های داخلی در بین کشورهای عربی و منطقه خاورمیانه باعث شده که هویت منطقه‌ای (احساس تعلق به منطقه در سطح کوچک‌تر از کشور) تقویت شود و بر هویت‌های جمعی عام‌تر (نه در سطح جهانی، بلکه در سطح خاورمیانه و قومیت عربی) غلبه پیدا کند. درمورد «هویت محلی»، ابتدا کشورهای خاورمیانه هویت محلی بالاتری را مطرح کرده‌اند، سپس کشورهای اروپایی و نوظهور آسیایی به یک میزان در رتبه بعدی قرار می‌گیرند. ایران در زمینه هویت محلی بعد از مصر و عراق قرار دارد. درمورد «هویت کشوری یا ملی» به ترتیب کشورهای خاورمیانه، اروپایی و کشورهای نوظهور آسیایی قرار دارند. از کشورهایی که هویت ملی بالایی داشتند، به ترتیب می‌توان مصر، ایران، عراق را نام برد. پس ملاحظه می‌شود که به غیر از هویت تعلق قاره‌ای، در بقیه هویت‌های

جمعی، کشورهای خاورمیانه، نمره بالاتری را نسبت به سایر گروه‌ها به دست آورده‌اند. به نظر می‌رسد با توجه به این‌که درگیری‌ها و مشکلات داخلی در کشورهایی مثل عراق و مصر وجود داشت، هویت‌های محلی، قومی و ملی قوی‌تری دارند؛ درحالی‌که در کشورهای اروپایی که بحث مرزها و تعصبات ملی و قومی در دیدگاه آنان از شدت کمتری برخوردار است و اگر هم بحث ادغام و تفکیک قومیت‌ها مطرح شود، با تسامح بیشتری به موضوع ورود می‌کنند (مثل: کانادا (کبک)، اسپانیا (گروه جدایی طلب اتا جهت تشکیل حکومت مستقل باسک)، چک سلواکی (جدایی اسلواکی از چک)، ایرلند شمالی)، ولی در کشورهای آسیایی و یا کمتر توسعه یافته، همواره بحث جدایی و تفکیک با جنگ و خونریزی همراه بوده است (مثل ببرهای تامپل در: سری لانکا، کشمیر، تبت، فیلیپین، سیک‌ها در هند، پاکا در ترکیه، جمهوری چچن).

نکته دیگری که می‌توان به آن اشاره کرد، بحث ارتباط هویت‌های جمعی با یک دیگر است. به نظر می‌رسد، هویت‌های جمعی، نه رابطه مستقیم با هم دارند و نه معکوس. می‌توان در کشوری هویت قومی و محلی بالایی داشت و هم‌زمان از هویت جهانی و ملی بالایی نیز برخوردار بود و این بستگی به نگرش‌ها و باورهای افراد آن سرزمین دارد که کدام نوع یا انواع هویت جمعی با توجه به شرایط تاریخی، زمانی و مکانی غالب باشد. در بحث درباره رابطه «هویت جمعی» و «نگرش به دموکراسی» این نتایج حاصل شد: افزایش متغیرهای هویت قاره‌ای، هویت جهانی و هویت ملی به طور معنی‌داری باعث افزایش نگرش مثبت به دموکراسی می‌شود. بین متغیرهای هویت محلی و هویت منطقه‌ای با نگرش به دموکراسی رابطه معنی‌داری به دست نیامد. این نشان می‌دهد که نوع هویت جمعی (عام‌گرا و خاص‌گرا بودن) بر فرآیند دموکراتیزه شدن تأثیرگذار است. براساس یافته‌ها در بین کل کشورها، هویت جمعی عام‌گرایانه، تأثیر معنادار و مستقیمی بر نگرش به دموکراسی و موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک حاصل شد. که این نتیجه تأییدی است بر این نظریات: بر طبق نظر دورکیم هرچه هویت جمعی عام‌گرایانه‌تر می‌شود، منفعت جمعی در سطح ملی و فراملی افزایش می‌یابد و می‌تواند نگرش به دموکراسی را تحت تأثیر قرار دهد. بر طبق نظر هابرماس که معتقد است شکل‌گیری هویت جمعی عام‌گرایانه بر نهادهای مدنی مؤثر واقع می‌شود و این نهادها باعث نگرش مثبت‌تری به دموکراسی می‌شود. هم‌چنین وی معتقد است که «ساختار هویت جمعی و دموکراسی ارتباط نزدیکی با هم دارند». اینکلههارت معتقد است هویت جمعی بر فرهنگ مدنی مؤثر است و این فرهنگ مدنی، بر نهادهای دموکراتیک تأثیرگذار است، کرچ معتقد است: «نگرش افراد تحت تأثیر تعلق گروهی قرار دارد»، از دید اجتماع‌گرایان هویت جمعی بر گسترش جامعه مدنی تأثیرگذار است و جامعه مدنی

نگرش به دموکراسی را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ هم‌چنان‌که قبلاً گفته شد گسترش هویت جمعی عام‌گرایانه (هویت ملی و فراملی) باعث می‌شود که فرهنگ‌ها در یک هم‌زیستی مسالمت‌آمیز قرار گیرند و یک تفکر پلورالیستی و تکثرگرایی در این جوامع شکل بگیرد و بسیاری از جنبه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی از یک جامعه‌ای به جامعه‌ی دیگر حرکت کرده و مورد پذیرای دولت‌ها و افراد آن جامعه قرار گیرد.

در مورد شاخص «موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک» به ترتیب کشورهای اروپایی، خاورمیانه و نوظهور آسیایی قرار دارند؛ به عبارت دیگر، کشورهای اروپایی با وجود نظام دموکراتیک و برقراری آن، موافقت بیشتری داشتند. به نظر می‌رسد که ریشه‌ی تاریخی و درگیری‌ها و تنش‌های موجود در کشورهای خاورمیانه و جغرافیای این مناطق، در این امر بی‌ارتباط نباشد؛ به طور مثال، مردم کشور عراق با وجود یک رهبر قدرتمند در رأس امور و گرفتن عنان و اختیار و تمرکز قدرت، موافقت بیشتری نسبت به سایر کشورها دارند. در زمینه «موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک»، ایران در رتبه‌ی چهارم، بعد از کشورهای اروپایی قرار دارد. در مورد موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک به ترتیب کشورهای سوئد، آلمان، اسپانیا، ایران و مصر برابر هم، مالزی، ترکیه، کره جنوبی و عراق قرار دارند. در مجموع، در مورد موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک، به ترتیب کشورهای سوئد، آلمان، مصر، ایران و ترکیه برابر هم، کره جنوبی، مالزی و عراق قرار دارند؛ البته این در مورد متغیر موافقت با نظام دموکراتیک است و نه با شاخص‌های دموکراسی، چرا که در مورد شاخص‌های دموکراسی و ابعاد آن از نمره‌ی ۹۰، کشور ایران ۶۹ گرفته که نمره‌ی متوسط به بالایی است و جزو نمرات بالا محسوب نمی‌شود.

در مجموع در مورد شاخص «نگرش به دموکراسی» کشورهای غربی از رتبه‌ی بالاتری در نگرش به دموکراسی برخوردارند و بعد از آن کشورهای خاورمیانه و در مرحله‌ی بعدی کشورهای نوظهور آسیایی قرار دارند. با مقایسه‌ی شاخص «نگرش به دموکراسی» با «موافقت به نظام سیاسی دموکراتیک»، مشخص می‌شود که ممکن است شهروندان کشوری با برقراری نظام سیاسی دموکراتیک موافق باشند، اما شناختی نسبت به متغیرهای دموکراسی نداشته باشند که در داده‌های به دست آمده در این تحقیق قابل استنباط است. با آزمون تحلیل واریانس، تفاوت معنی‌داری بین سه گروه از کشورها به دست آمد؛ بر اساس این یافته‌ها کشورهای اروپایی تفاوت معنی‌داری با کشورهای خاورمیانه و نوظهور آسیایی دارند. به این معنا که این کشورها به طور معناداری نگرش مثبت‌تری نسبت به دموکراسی دارند. بعد از این، کشورهای خاورمیانه قرار می‌گیرند که نگاه مثبت‌تری به دموکراسی نسبت به کشورهای نوظهور آسیایی دارند. در نگرش مثبت به دموکراسی به ترتیب کشورهای اروپای غربی (آلمان، سوئد و اسپانیا)، خاورمیانه (ایران،

مصر، عراق) و نوظهور آسیایی (ترکیه، کره جنوبی و مالزی) قرار دارند. نکته قابل بحث دیگر، نگرش به دموکراسی در کشورهای کره جنوبی و مالزی است، که پایین‌ترین نمره را در بین ۹ کشور بررسی شده به دست آورده‌اند. آن چه به طور عمومی به عنوان شاخص دموکراسی قلمداد می‌شود و از اصول اولیه دموکراسی است، در همه کشورهای مورد بررسی نمره نزدیک به هم را به دست آورده‌اند. این در واقع همان جهانی شدن پدیده دموکراتیزه شدن است، ولی ابعاد دیگر دموکراسی که نیاز به آگاهی بیشتر دارد و یا مربوط به ساخت فرهنگی آن جامعه می‌باشد، از نمره پایین‌تری در بین کشورهای خاورمیانه و کشورهای نوظهور آسیایی برخوردار است، که این ابعاد با بالارفتن آگاهی‌های اجتماعی، گسترش خواهد یافت؛ ولی بُعد فرهنگی جامعه که با برخی از متغیرهای دموکراسی در تناقض است، از استواری بیشتری برخوردار خواهد بود و کمتر قابل تغییر است. نکته مهم دیگری که از این تحقیق به دست آمد مربوط به متغیر اجرای دموکراسی و اداره حکومت به شیوه دموکراسی است که بیشترین رتبه مربوط به کشورهای اروپایی، بعد از آن کشورهای نوظهور آسیایی و در رتبه آخر کشورهای خاورمیانه است. این نکته نشان می‌دهد که هرچند در مورد متغیر موافقت با نظام دموکراسی رتبه کشورهای خاورمیانه نسبت به کشورهای نوظهور آسیایی بالاتر است، ولی در مورد این متغیر که «کشورتان تا چه حد به شیوه دموکراتیک اداره می‌شود؟» کشورهای خاورمیانه پایین‌ترین نمره را به دست آورده‌اند. پس باید بین موافقت با نظام سیاسی دموکراتیک و اجرای دموکراسی تفاوت قائل شد، هم‌چنان که قبلاً گفته شد با توجه به آن چه هانتینگتون از: «موج سوم دموکراتیک» یاد می‌کند که همان روند گسترش دموکراسی به عنوان نظام سیاسی مسلط در جهان است و اگر کشورهای خاورمیانه نگرش مثبت‌تری به دموکراسی نسبت به کشورهای نوظهور آسیایی دارند، جای شگفتی نیست و این موضوع دموکراسی حداکثری که مربوط به شیوه زیست اجتماعی و فرهنگی است، متفاوت است.

پی‌نوشت

1. Identity
2. Collective Identities

کتابنامه

- احمدی، یعقوب، (۱۳۸۹). «فرهنگ سیاسی دموکراتیک در جوامع چند قومی (با تأکید بر مقایسه کردهای ایران و عراق)». جامعه‌شناسی ایران، ۱۱ (۳): ۱۴۵-۱۱۸. Doi: 20.1001.1.17351901.1389.11.3.5.8

- آرون، ریمون، (۱۳۷۰). مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی. ترجمه باقر پرهام، تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، چاپ دوم.
- اینگلهارت، رونالد؛ و ولزل، کریستین، (۱۳۸۹). نوسازی تغییر فرهنگی و دموکراسی. ترجمه یعقوب احمدی، تهران: کویر
- برگر، پیتر؛ و لاکمن، توماس، (۱۳۷۵). ساخت اجتماعی واقعیت. ترجمه فریبرز مجیدی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- توسلی، غلام‌عباس؛ و قاسمی، یارمحمد، (۱۳۸۱). «مناسبات قومی و رابطه آن با تحول هویت جمعی». جامعه‌شناسی ایران، ۴ (۴): ۱۶۴-۱۴۳. Doi: 20.1001.1.17351901.1387.9.3.6.5
- جنکینز، ریچارد، (۱۳۸۱). هویت اجتماعی. ترجمه تورج یاراحمدی، تهران: نشر شیرازه
- چلبی، مسعود، (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی نظم. تهران: نشر نی.
- ریتزر، جورج، (۱۳۸۹). مبانی جامعه‌شناسی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن. ترجمه شهناز مسمی‌پرست، تهران: نشر ثالث.
- سریع‌القلم، محمود؛ و قاسمی، وحید، (۱۳۸۶). فرهنگ سیاسی ایران. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- عبداللهی، محمد؛ و راد، فیروز، (۱۳۸۸). «بررسی روند تحول و موانع توسعه ساختاری در ایران». جامعه‌شناسی ایران، ۱۰ (۱): ۵۳-۲۹. Doi: 20.1001.1.1735190.1.1388.10.1.2.4
- عبداللهی، محمد؛ و عثمان‌بر، حسین، (۱۳۸۵). «هویت جمعی و نگرش به دموکراسی». جامعه‌شناسی، ۷ (۴): ۳۷-۳. Doi: 20.1001.1.17351901.1385.7.4.2.9
- فریدمن، استیون، (۱۳۸۸). نابرابری، دموکراسی و بازسازی سیاست. ترجمه الهه کولایی و محمد همتی، نظریه راهبرد.
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۸). جهان رها شده. ترجمه علیرضا سعیدی و همکاران، تهران: نشر علم و ادب.
- میرسپاسی، علی، (۱۳۸۱). دموکراسی یا حقیقت. رساله جامعه‌شناختی در باب روشن‌فکری ایرانی. تهران: طرح نو.
- هابرماس، یورگن، (۱۴۰۰). نظریه کنش ارتباطی. ترجمه کمال پولادی، مرکز: تهران

- Ahmadi, Y., (2008). "Democratic Political Culture in Multi-Ethnic Societies (with an emphasis on comparing the Kurds of Iran and Iraq)".

Iranian Journal of Sociology, 11(3): 118-145. Doi: 20.1001.1.17351901.1389.11.3.5.8 (In Persian)

- Abdulahi, M. & Osmanbar, H., (2005). "Collective identity and attitude towards democracy". *Journal of Sociology*, 7 (4): 3-37. Doi: 20.1001.1.17351901.1385.7.4.2.9 (In Persian).

- Abdullahi, M. & Rad, F., (1988). "Investigation of the process of transformation and obstacles to structural development in Iran". *Iranian Journal of Sociology*, 10 (1): 29-53. Doi: 20.1001.1.17351901.1388.10.1.2.4 (In Persian).

- Alexander, J., (2001). *The Binary Discourse of Civil Society*. In Seidman, S. & j. Alexander (eds). *The new social theory reader*. London: Sage.

- Aron, R., (1970). *Basic stages of thought in sociology*. Translated by: Bagher Parham, Tehran: Islamic Revolution Education Publishing House, second edition.

- Bein, S., (2022). "How is collective identity possible in democracies? Political integration and the Leitkultur debate in Germany". *Politische Vierteljahresschrift*, 63(1): 1-23.

- Berger, P. & Luckman, T., (1975). *Social Construction of Reality*. Translated by: Fariborz Majidi, Tehran: Scientific and Cultural Publications.

- Chalabi, M., (1980). *Sociology of order*. Tehran: Ni publication.

- Cronin, C., (2003). "Democracy Identity in defence of constitutional patriotism". *European journal of philosophy*, 11 (1): 1-28

- Fukuyama, F., (2018). *Identity. The demand for dignity and the politics of resentment*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

- Giddens, A., (1978). (2), *The Abandoned World*. Translated by: Alireza Saidi and others, Tehran: Science of Science and Literature.

- Global Insights & Market Intelligence Economist Intelligence Unit (eiu.com), (2023).

- Habermas, J., (1400). *The theory of communicative action*. Translated by: Kamal Poladi, Center: Tehran

- Hall, R. B., (1999). *National collective identity: Social constructs and international systems*. Columbia University Press.
- Huntington, S. P., (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Inglehart, R. & Welzel, Ch., (2010). *Modernization of Cultural Change and Democracy*. Translated by: Yaqub Ahmadi, Tehran: Kavir.
- Inglehart, R., (2018). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton University Press.
- Inglehart, R. & Welzel, Ch., (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge university press.
- Inglehart, R. & Norris, P., (2003). "The true clash of civilizations". *Foreign policy*: 62-70 <https://doi.org/10.2307/3183594>
- Jenkins, R., (1981). *Social identity*. Translated by: Toraj Yarahmadi, Tehran, Shirazeh Publishing.
- McNamara, K. R. & Musgrave, P., (2020). "Democracy and Collective Identity in the EU and the USA". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 58(1): 172-188.
- Mir Sepasi, A., (1981). *Democracy or truth*. a sociological treatise on Iranian intellectuals in Tehran: a new plan.
- Oxford University Press, (2021). Retrieved 24 February.
- Ritzer, G., (1989). *The Foundations of Contemporary Sociology and Its Classical Roots*. Translated by: Shahnaz Mesmi-Perst, Tehran, 3rd edition.
- Saree Al-Qalam, M. & Ghasemi, V., (2006). *Iran's Political Culture*. Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute.
- Steven, F., (2008). *Inequality, Democracy and Restructuring of Politics*. Translated by Elaha Kolayi and Mohammad Hemmati, Theory of Strategy.
- Turner, J. H., (1998). *The Structure of Sociological theory*. Sixth edition, Belmont: hadsworth publication.

- Tavasoli, Gh. A. & Ghasemi, Y., (2013). "Ethnic relations and its relationship with the transformation of collective identity". *Iranian Journal of Sociology*, 4 (4): 164-143, Doi: 20.1001.1.17351901.1387.9.3.6.5 (In persian).
- Weedon, Ch., (2044). *Identity and culture (narratives of difference and belonging)*. open university press, 2004: vii.

